

'Oku Kau Foki Mo e Mātu'á

Ko hono tokoni'i ho'o tamá 'i he Sīpingá mo e 'Āsipá

'Oku hoko 'a e sīpingá 'i he ngaahi tu'unga faka'aho lahi. Ko e 'āsipá ko e founa ia 'e taha ke fakafofonga'i'aki 'a e sīpingá. Ke fakatokanga'i ha sīpinga, 'e fiema'u 'a e fānau ke nau mahino'i lelei pe ko e hā 'a e sīpinga. 'I he fiká, ko e fo'ilea sīpingá 'oku talanoa ia fekau'aki mo e toutou hoko 'o ha sīpinga. 'I he ngaahi ta'u kamata 'o e Ako-teú (Primary), 'e ako 'a e fānau ke nau fakatokanga'i, fa'u, fakamatala'i mo hokohoko hono toutou fakahoko 'o e sīpingá. 'E fiema'u ke nau fakatokanga'i pe ko e ngaahi konga 'e fiha (pe 'elemēniti) te ne fa'u ha sīpinga. 'I he kamata'angá, ko e ngaahi sīpiga ko'eni ' 'e ala fakatupu mei he ngaahi fōtunga, ngaahi me'a pe ngaahi fakatātā kimu'a pea hiki atu ki ha ngaahi sīpinga mata'i-fika. 'I he fakalakalaka 'a e fānau 'i he ngaahi ta'u ako-teú, te nau ako ke kumi 'a e ngaahi mata'i-fika 'oku pulia 'i ha ngaahi sīpinga pea nau 'ilo 'a e ngaahi fekau'aki 'a e tānaki' mo e kolé mo e liungá mo e vahevahé. Te nau toe fakamatala'i lea foki mo e ngaahi sīpingá pea malava ke fakapapau'i ha tu'utu'uni ke fakamatala'i'aki ha sīpinga. Ko e fānauako 'i he kolisi' (secondary) te nau ako ke ngāue'aki 'a e ngaahi mata'itohi ke fakafofonga'aki e ngaahi mata'i-fika pea ke 'ilo'i 'e lava 'e ha mata'i-tohi ke tu'u 'o fetongi ha ngaahi me'a.

Hangē ko'eni', 'e tomu'a ako 'a e fānauako ki he fekau'aki 'a e ngaahi mata'i-fiká hangē ko e $3+4 = 4+3$. Ke fakamatala'i 'a e fekau'aki', 'e lava ke fetongi'aki 'a e 3 mo e 4 'a e mata'itohi a mo e b, 'a ia te tau lava leva 'o pehē, $a+b = b+a$.

Ko e mata'itohi a mo e b 'oku na fakafofonga'i ha fa'ahinga me'a pē 'e ua. 'E lava ke liliu 'a e lahi 'o e ngaahi me'a kae kei tu'u tatau pē 'a e fekau'aki'.

Ko e hā 'a e me'a te ke lava 'o fai 'i 'api'?

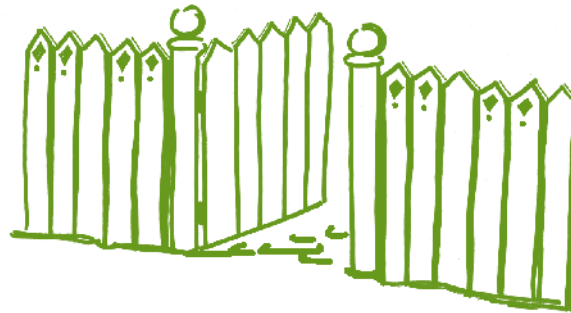
Mo e fānau iiki':

- Fetalanoa'aki ki he ngahi mata'i-fika 'i he ngaahi fale 'i he halá pea 'eke ki ho'o tamá ke fakamatala'i 'a e me'a 'oku hoko ki he ngaahi mata'i-fiká 'i ho'omo lue 'i he halá.
- Vakai ki he ngaahi pepa holisi 'oku faka'ali'ali' pea talanoa fekau'aki mo e sīpingá. *Ko e konga pe 'elemēniti 'e fiha 'oku ne fa'u 'a e sīpinga? 'Oku kamata 'i fē 'a e sīpingá? 'Oku tu'o fiha 'e ne 'asi mei tafa'aki ki tafa'aki 'i he pepá?*
- 'Ai ke hanga 'e ho'o tamá 'o fa'u ha pepa kofukofu 'oku toutou sitapa'i ki ai ha sīpinga.
- Va'inga'aki ha fanga ki'i va'inga 'oku kau ai ha ngaue 'a e sinó hangé ko e pasipasi mo e fakapatū ho va'é. Kole ki ho'o tamá ke ne toe fai 'a e sīpingá pea ke ne fa'u ha sīpinga ke ke fai ki ai.
- 'Ai ke hanga 'e ho'o tamá 'o ngāue'aki ha kula, fakama'u pe pine-taufō ke fa'u'aki ha sīpinga 'oku toutou fai pea talanoa atu fekau'aki mo e sīpingá. 'E lava ke makatu'unga 'a e ngaahi sīpingá 'i he lanu, lahi, fōtunga, pe ha ngaahi me'a (hangē ko e pine-taufō, pine-taufō, sēpuni, pine-taufō, pine-taufō, sēpuni). 'Eke ki ho'o tamá ke fakamatala'i 'a e sīpingá pea ke tala atu pe ko e me'a 'e fiha 'oku ne fa'u 'a e sīpinga taki taha.

- Ngāue'aki 'a e ngahi me'a tatau 'oku tuku noa'ia holo pea 'eke ki ho'o tamá ke ne fakamatala'i atu pe 'oku 'i ai ha sipinga.
- Kole ki ho'o tamá ke ne fa'u 'a e fa'ahinga sipinga kehekehe lahi taha te ne lava mei ha pine-taufō lanu pulū 'e tolu, lanuhinehina 'e tolu mo e lanu kulokula 'e tolu.

Mo e fānau lalahiangé:

- Tokoni ki ho'o tamá ke fa'u'aki ha kula ha me'a teuteu.
- Ako'i ho'o tamá ke niti. Ko hono fakasi'isi'i pe fakalahi 'o e mata-tuitui' 'oku fa'a muimui ki ha sipinga.
- Ko e teuteu fakamatamatalelei 'o ha kongā kelekele mo e tā-mape 'o ha fale 'oku fa'a kau ai 'a e ngaahi 'elemēniti 'o e sipingá. Hangē ko'eni', 'oku lahi 'a e ngaahi 'ā mo e ngaahi feitu'u 'oku sima'i 'oku kau ai ha fokotu'utu'u sipinga. 'Eke ki ho'o tamá ke ne fakamatala'i 'a e sipingá.

- Vakai ki ha ngaahi sipinga 'i he ngaahi mata'ifika 'i ha tohi-māhina. Ko e hā e me'a 'oku hoko ai 'a e ngaahi sipinga ko'eni'?
- 'I ha lele mamao 'i ha kā, va'inga'aki ha fanga ki'i va'inga 'oku ngāue'aki 'a e mata'i-fiká ke kumi'aki e ngaahi sipinga hangē ko e, *Mate'i mai hoku fiká (x)*. Hangē ko'eni',
  - *Ko hoku fiká (x) 'oku 'i he vaha'a 'o e 20 mo e 5; ko e fika tauhoa pea 'oku hū-malie ki ai 'a e 3.*
- 'I he taimi 'oku mamata ai ki ha ngaahi va'inga sipoti, fika'i e kai' pe vakai'i e ngaahi fetānaki'aki 'o e ngahi faingamālie kai'. Hangē ko'eni':
  - Na'e kai 'aka 'e 4 'a e Swan pea tulimui'aki e fo'i 3 'i he kuata 'uluaki'. Na'e fiha e poini honau kai'?
  - Na'e kai poini 12 'a e Bulldogs 'i he 'uluaki kongá. Ko e hā 'a e tatao mo e 'aka 'e ma'u ai 'a e kai ko'eni'?

